

UDK 811.163.42'373.6 (497.5-3 Dalmacija)

811.163.42'373.6 (497.5-3 Istra)

Rad primljen za tisak 30.10.2002.

Čakavska rič, Split, 2002, br. 1-2

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Petar Šimunović, Goran Filipi

Vojmir Vinja
Zagreb

ETIMOLOŠKE NAPOMENE UZ NEKE NAŠE POMORSKE TERMINE

U znak poštovanja i prijateljske zahvalnosti prema piscu našeg prvog velikog *Pomorskog rječnika* u ovom se prilogu predlaže etimologija za nekoliko dosad neriješenih pomorskih termina raširenih na našoj obali od Istre do krajnjeg juga Dalmacije. Ispituje se postanje ovih termina: 1) *tùga*, 2) *primà*, 3) *stél*, 4) *radòs*, 5) *ragènta*, 6) *tàmbuč*, 7) *vènat*, 8) *zimbìl*, 9) *ràdanča*, 10) *sakalèva*, 11) *penis*.

1) *tùga* *f* “soba ili stan na kuverti”, nešto uzdignutiji prostor na krmi broda” (PRj 476). M. Pederin za Kućište (ČR 15, 1987, 1, 92) ovako opisuje *tùgu*: »Blizje *rode* je i *tùga*, tj. za lakat viši od palube strop *kamare* koja je ispod krme«. U Betini je to *tùga* “kućica na krmi ili oko sredine broda u kojoj je kormilo da se može nesmetano upravljati brodom i kad kiši” (Filipi 1997, 282). Istu kvalitetu akcenta daju za Trogir Geić i Slade, 1994, 279, a samo Milevoj <1992> 238 donosi usamljeni oblik *tua* s definicijom “kabina; tek djelomično se nalazi iznad palube”. Skok termin u *Etimologijskom rječniku* ne donosi. Nalazimo ga samo u *Terminologiji* 144, i to samo u legendi ispod crteža bez ikakva objašnjenja. Riječ smo preuzeli iz mletačkoga *tuga* “stanzino o capanna sul cassero, dove sta qualche ufficiale della nave” (Boerio 771), što u potpunosti odgovara knj. tal. *tùga* “cameretta di custodia, che si ricava nell’ultimo angolo della poppa o della prua nei piccoli bastimenti”. U talijanski je preuzeta u novije doba iz franc. *tugue* i *tuque*. Međutim, dalje je postanje nepoznato. Veliki rječnici kao Wartburg i Rey ga ne donose, ali potvrde nalazimo kod Jala: *tugue* za a. 1848, *tuque* za 1671. Odatle lik preuzima u svom rječniku E. Littré (4, 2211b) i određuje ga kao “espèce de gaillard que l’on élevait quelquefois, le plus souvent à l’avant, pour se garantir

de l'injure du temps". No, postanje termina je i dalje nepoznato, jer se etimologija što je Littré daje prema Jalu, tj. lat. TEGULA od TEGERE "pokriti", ne može nikako prihvatiti iz fonetskih razloga.

2) "Prostor u gajeti između krmenog škafa i prvog banka od krme, jedno od pet mjesta za veslača u gajeti", naziva se u Komiži **prīmâ** *f.* Kako Skok u svom *Rječniku* s.v. *prīm* (3, 43) samo prenosi od Luka Zore manjkavi opis značenja (»prostor u lađi među prvijem i drugijem bankom«), pa je i sâm morao dodati »Nije točno određeno gdje se govori. Potrebna su obavještenja i iz drugih krajeva«, zaustavit ćemo se na toj riječi koju ne samo narod nego i neki lingvisti olako povezuju s tal. *prima* (< lat. PRIMA, REW 6754). Međutim, riječ je o grčkom prežitku koji se najbolje sačuvao na našem najglasovitijem ribarskom mjestu – Komiži. Isti se lik pojavljuje u nekoliko sveza: *banak ol prīmê* = "prvi banak od krme"; *drug ol prīmê* = "član družine (u Salima *tovariš*) koji je veslao veslom *ol prīmê*", a kako je on držao smjer broda, to je morao biti najvještiji veslač; *bōnda ol prīmê* = "lijeva strana broda"; *pālac ol prīmê* = "palac na lijevom boku gajete u prostoru *prīme* blizu baštuna krmenog škafa"; *veslò ol prīmê* = "veslo koje se stavlja na palac *ol prīme*"; *vozīt na prīmù* = "veslati veslom *ol prīmê*". Postoji i glagolska izvedenica **prīmât** *imprf* "jače veslati lijevim veslima, tako da se brod okreće na desnu stranu". U *Komiškim facendama* Joška Božanića (str.311) nalazimo osim svega i rečenicu *Tako malo, primoj, primoj, tako, tako, bližje, bližje*. No, nije riječ sačuvana samo u Komiži. Srećemo je i u Vinišćima gdje se "zadnji veslač u leutu" naziva **primâč** *m* što nam potvrđuje Ivan Pažanin (*Vartal* 1-2, 1996-97, 238). Kao što vidimo, isključena je svaka veza s talijanizmom *primo*, *-a* i Skok je u pravu kad našu riječ dovodi u vezu s grč. πρύμνα, πρυμνός "koji je na kraju" (Liddell-Scott, 1542). U tom je značenju nalazimo kao epitet kod Homera πρυμνή ναῦς "krma, stern, poop" (*Ilijada* 7, 383). Naravno, ne možemo se složiti sa Skokom kad dodaje: »Nije isključena veza sa... *pramac*« jer ta riječ nikako nije u narodnoj uporabi, a, osim toga, *pramac* je upravo obrnuto od krme.

3) U Korčuli je još živ brodograditeljski termin **stêl** *m* kojim se označava "elegancija, skladna, fina izvedba, vitkost brodske linije"; pridjev je *stelan* "vitak, izvijen, elegantan (o brodu)", najčešće u svezi *stelana prova*. Korčulanski su *škvarani* (obitelj Filipi) riječ prenijeli u Betinu gdje se danas s istim značenjem rabi lik *štêl* i pridjev *stelân* (G. Filipi, 1997, 256). U Komiži se kaže **stilôn** *adj* "elegantan, lijepo građen": *bīli su brōdi stilōni i bīla su jīdra alavīja* (ČR 26, 1998, 97). U Visu općenito, a ne samo o brodu: **stêlôn** *adj* "stasit, skladno građen, vitak" (LVJ 513). U Skokovoj *Terminologiji* se u *Kazalu riječi* (str. 181) spominje

štel, tobože na str. 140, ali je u tekstu riječ o *šteli*, tj. o brodu, o kojemu će biti riječi u drugom dijelu ovoga članka, a na netočnost Skokova crteža 59/X u navedenoj *Terminologiji* ukazuje R. Vidović u PRj 447. U velikom se Skokovu rječniku ta riječ ne navodi. Preuzeli smo je iz govorâ suprotne obale, ali vrlo rano i općenito paretimološko naslanjanje na *stel(l)a* “zvijezda” otežava istraživanje postanja. Tommaseo u svom tal. rječniku pod natuknicom *stella* kao 32. značenje navodi upravo vrijednost koja nas ovdje zanima: »Rastremazione delle forme d’una nave parlando sempre della carena. Misura, Regola o Ritmo con cui vanno alzandosi le cinte della mezzania verso poppa e verso prora«. I dalje: »... se il sesto è ben fatto e se ha troppa o poca stella«, da bi završio: »Tanto i forcazzi, quanto le matere hanno bisogno ancor d’un altra misura, che chiamano la stella« (Tommaseo-Bellini, *Dizionario lingua italiana*, 5, 1201a). Kao što je očito, ta *stella* nema nikakve veze sa zvijezdom i isto je što i franc. *estele*, a to je, prema novom izdanju Jala, termin potvrđen u rukopisu J.B. Olliviera *Traité de construction* (nastalom oko 1740) »l’*acculement* ou *estele*, terme particulier de la construction suivant la méthode de la tablette« (*Nouveau glossaire nautique d’Augustin Jal. Révision de l’édition publiée en 1848*, Paris, 1983, 578). Ta i takva *estele* – koja nije *estoile* – dala je tal. *stel(l)a* koje je, kako nam potvrđuje Luciano Rocchi, sačuvano u Kopru s vrijednošću »il grado di finezza dello scafo« (G. Manzini - L. Rocchi, *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*, Trieste – Rovigno, 1995, 234). Istoga je postanja i piransko *stelazo* “l’insieme dei pezzi costruttivi costituenti il dritto di poppa delle navi in legno” (E. Rosamani, *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata*, Firenze 1975, 170). Još je važnije što tal. formu *astella* pored *stella* donose Battisti i Alessio (DEI 337 i 3625) i izvode je iz potvrđenog kasnolat. *ASTELLA*, dem. od *ASTULA* (< *ASSIS*). Istoga su postanja i suvremeni brodograditeljski termini *stela môrta* u Korčuli, *štêla môrta* (Nerezine, Trogir, Betina, Vis) “statvena cijev osovinskog voda propelera na brodu”. I, najzad, ono što je za potvrdu etimologije najvažnije, sâm nam Vidović (PRj 448) donosi za Labin *štêla* “list” (= širi dio kormila). Ovamo pripada i *stella* iz *Statuta Polae* (a. 1431) “palus, lignum”.

Kad sve to znamo, nameće nam se zaključak da se i *stêla* (Korčula) i *štêla* (Trogir, Brusje, Betina, Poljica) “vrsta jedrenjaka” moraju tumačiti na jednak način, tj. pučkoetimološkim naslanjanjem na tal. *stella* “zvijezda”. To je bilo omogućeno pozitivnom konotacijom koju *stela/štela* nosi zbog svog vitkog, izvijenog i elegantnog profila, navlastito ako se usporedi s kusastom, nabitom, sporom i izrazito niskom *bracerom*. Uostalom, evo kako leksikografi i prinosnici opisuju *štelu*

“jedrenjak”: »tip broda na jedra, ponešto vitkijih oblika od braceri« (PRj 447), »vrst teretnog broda slična braceri, ali nešto vitkije linije« (Betina, Filipi 1997, 256), »jedrenjak s visokom *lantínon* i s jednin drugin *flokón*« (Brusje, *Hrv. Dijal. Zb.* 7, 684), dok don Frane Ivanišević za Poljica kaže »brod s oduguljastin jidron zove se *štela* ili *štelac*« (*Poljica* 290). Naziv *stela*, za tip športske jedrilice na olimpijskim natjecanjima koja je veoma brza i podnosi jak vjetar, došao je iz Amerike i predstavlja prijevod engl. *star* “zvijezda” (*starboat*), a zove se tako jer joj je »oznaka na jedru jedna crvena petokraka zvijezda i broj što ga dodjeljuje međunarodni odbor za jedrilice« (nav. u PRj 448).

4) U PRj 379 Vidović preuzima od J. Božanića pomorski termin **radòs**, koji se javlja samo u izrazu **jídrít na radòs** “jedriti s lantinama koje se naslanjaju na jarbol s one strane s koje puše vjetar”. U ČR 11, 1983, 88 i 162 čitamo za Komižu: *Kal bi vitar voltól, ako ne bi bil puno joki vitar ne bi se bilo kalalo jidro za ga butat iz druge bonde jorbula, za ga butat šotovento. To se je zvolo jidrit na radòs*. Izraz je potvrđen samo u Komiži, a preuzet je iz mlet. *daradòso* “posizione della vela quando il vento la tiene appoggiata all’albero”; za Chioggiu Nàccari i Boscolo navode »*andèmonu col daradòso* si filava con la vela premuta contro l’albero; *col daradòsso la tramontana drèsse*« (*Vocabolario del dialetto chioggiotto*, 146). Riječ je o mletačkom frazemu *dar adosso* (Boerio 218 i 24) izvedenom iz priloga *adosso* “po leđima”, a ovo iz *dosso* (< vulg.lat. DOSSUM < lat. DORSUM “schiena”). E. Rosamani bilježi za Piran *se va a redoso* “si va a destra” (*nav. dj.* 142).

5) U Rijeci Dubrovačkoj i Sustjepanu “uzica na mreži za bacanje koja se naziva *orcás*, *rišnjāk* ili *ričaglo*” naziva se **ragēnta** f. Kako ovog, nedvojbeno dalmatskog lika, nema u Skokovu *Etimologijskom rječniku*, prenosimo ga doslovce iz njegove poznate popularizatorske knjige *Od koga naučiše...*, [koju skraćeno označujemo s *Term*], Split, 1933, str. 65-66:

»U ribarskom mjestu Sustjepanu u dubrovačkoj Rijeci konstatovao sam za dijelove mreže drugi ovaki karakterističan naziv, koji nigdje drugo nijesam čuo u Dalmaciji. To je naziv *ragēnta* za onu pomoćnu uzicu što veže kolubar u mreži nazvanoj *ručijak* sa središtem, koje se drži u ruci, a služi da se ne istrga sama mreža kad se baca u more ili diže iz mora. Riječ je i opet čist latinski particip prezenta *regens*, gen. *regentis* “koji ravna”. Uzica je ovako nazvana zbog toga što se njom ravna mreža pri izvlačenju. Sačuvani suglasnik g pred vokalom e veli nam da je *ragenta* došla iz dalmatinskog romanskog jezika.«

O istom je dalmatskom prežitku Skok pisao i u *Zeitschrift für romanische Philologie* 54, 1934, 205: »*ràgēnta* “grande ficelle... dans le filet nommé *ručijāk*...” < *regente*, uspoređujući fonetski razvoj s bokeljskim toponimom *Plàgēnta* < PLACENTE. Riječ bilježi, prenoseći je iz navedenog djela, i ARj 12, 948. Ni opisu referenta, ni etimologiji nije potreban komentar. U prilog semantičkoj strani Skokove etimologije, tj. da *regenta* ide uz glagol *REGERE* i sadržaj “konop”, govore kasnije mletačke posuđenice nastale na toj osnovi. To je u prvom redu komiški izraz *rejidûr m* za “konop pri lovu s vršama na jastoge”: *Ti rejidûr je dorzôl kalûmu da ne pāde na lnö. Na pet pāsih ol lnâ mečālo se je rejidûr* (ČR 26, 1998, 113). I neizvedena imenica, deverbalski *ređ m* odnosi se na konop: *Za pōntu od kāre [kāra je kraj jedra obrnut put prove] vezana su dva konopića orce i ređ*, Mljet. Mlet. *reger* “sostenere” (Boerio 563) nastavlja i glagol *rejit imprf* “držati se, izdržati”: *Bi je toliko gladan da više ni moga rejiti na noge* (Korčula), *Posli nikoliko don, ta bi voda čapāla tūfu tako da je covik pil somo kal vej ni mogal od žeje rejiti* (Komiža, ČR 11, 1983, 96). I kod moliških Hrvata, kako navode Breu i Piccoli, *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, Campobasso 2000, 170, *rejit* [’rejit] znači “reggersi, držati se uspravno na nogama”. Po našem mišljenju, ovdje bismo morali svrstati i lik *rēja*. To je brodograditeljski termin koji u Betini označava tzv. “vršnu platicu” ili “završni voj”; usp. naš naziv *opās iz nūtra* i u Korčuli *cēnta* < ven. *centa* “pezzo di legno situato nel fasciame interno della nave”, Boerio 158 (< *CINCTA* < *CINGERE*, REW 1921). *Rēja* je dakle “debeli madir za bokove (*fjānke*)” i to je značenje često na Jadranu (Betina, Sutivan, Milna, v. PRj 387). Naišavši na taj termin, Skok u *Terminologiji* 136 kaže: »Ova se daska još zove i *reja*. Za riječ *reja* ne znam kazati odakle dolazi«. Međutim, *rēja* znači i onu “crtu do koje brod gazi”, kao što nam potvrđuje don Frane Ivanišević za Poljica: »*Reje su ka’ pās okolo broda, to je biliška dokle brod jema svoj redoviti karag*« (*Poljica* 291), a i u Trogiru *rēja* je “pojas koji određuje koliko brod smije gaziti”. Dakle, i to je “pās” ili *centa* samo na vanjskoj strani broda ili, kako se kaže u našoj *Brodskoj nomenklaturi* (Rijeka 1951, 23, sl. 11A 4), “pojas gaza” (engl. *wales, bends*, tal. *cinte inferiori*). Upravo tom posljednjem značenju odgovara mlet. *regia* [reja] “bagnasciuga, quella parte della nave che e la linea di fior d’acqua” (Boerio 563). Taj tršćanski lik donosi i E. Rosamani u oba svoja rječnika (*Vocabolario giuliano* 868 i *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata* 143), ali s očigledno pogrešnim mjestom naglaska *regia*. Ovamo ide i komiški naziv rada s konopom *rejōnda f*: *Ucin rejōndu ôkolo jelnê sîke* (ČR 26, 1998, 91), gdje je došlo do unakrštanja s mlet. *tondo* “okolo, uokrug” (< *ROTUNDUS* REW 7400). Prema tome, *regenta* je dalmatski ostatak, a sve ostalo su posuđenice iz mletačkoga, ali i jedna i druge se temelje na lat. *REGERE*, *REGENTE*.

6) Djelomičan sinonim za *tùga* (v. gore 1) je **tàmbuč** (često i **tambùć**) *m* 1° “otvor na palubi (na krmi i/ili na provi)”, 2° “kabinica, zaklon za kormilara”. Riječ je općenito potvrđena. Donosi je, bez etimološkog objašnjenja, Skok u *Terminologiji* 140 s akcentom *tanbûć*, Geić i Slade za Trogir (270), Fratrić za Blato (2, 93), Milevoj za Labin (229), Moguš za Senj (*Senjski rječnik*, Zagreb-Senj, 2002, 150), Filipi za Betinu (267). Na Murteru srećemo varijantu **tumbûć** dok je u Poljicima došlo do naslanjanja na *stan* pa zato Poljičani kažu **stambuć**: *Na krmi je stambuć, to je ka' mala kamara, za ulazak pod krmu, za spavanje i jiće* (Ivanišević *Poljica* 292). Skok u velikom *Rječniku* spominje riječ u članku *stamborje*, ali to čini negativno: »Ovamo ne ide *tambûć* ‘na krmi mala kućica za kormilara’« čemu su redaktori dodali u [] da potječe iz tal. *tambucio*, a zatim bez [] nabrojili tal. dijalektalne paralele iz Battisti-Alessiova DEI 3706. Sâm Skok nije dovoljno jasan ni u svom nizu priloga *Zum Balkanlatein* (*Zeitschrift f. rom. Philologie* 54, 1934, 432) gdje misli da »Es hängt wahrscheinlich mit *TEMPLARIU*, vgl. REW 8630, zusammen«, dok u bilješci na dnu stranice dodaje: »Man kann auch an den Zusammenhang mit langob. **STEINBERGA* REW 8239 denken«. Međutim, sve se te pretpostavke ne može prihvatiti jer ni fonetski ni semantički ne odgovaraju. Naša je riječ čisti venecijanizam: »*tambùcio* – T. mar. Boccaporta. Quell’apertura quadrangolare che vedesi in alcune barche e che serve per discendere sotto coperta« Boerio 733 (v. i A.P.Ninni *Giunte e correzioni...* 1, 108). Termin je proširen po čitavu Sredozemlju pa ga nalazimo i u španj. *tambucho* “cajonada cuyo objeto es preservar alguna cosa de la intemperie”, u arapskom *tanbûša*, u novogrčkom ταμπούκι. O postanju termina ne vlada jednodušnost, ali po našem mišljenju, najuvjerljivije je povezivanje s kojom od varijanti proširenog orijentalizma *tambur* “bubanj” (< perz. *tabîr*). Tome u prilog govore i naše i strane potvrde. Naime, *tambuć* i kod nas znači predmete koji se mogu shvatiti kao neka vrsta bubnja. Tako u Blatu na Korčuli *tambuć* označava vrstu sita »kad se na drveni okrugli obruč stavi dno od kozličeve kože« (Fratrić 2, 93), a u Prvić-Šepurini limenu kantu »kojom se nadizala buka za onim kome bi se selo rugalo« (A. Kursar, *Mogućnosti* 31, 346). Osim toga, u jednoj šibenskoj ispravi iz 1502. čitamo: »Ibique ser Georgius vendidit unam suam barcham cum duobus **tamburlis**« što redaktori u *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* (str. 1168) neodređeno tumače kao »navis pars«, ali je očito da se radi o *tambuču* na provi i krmi ili o brodu s dva otvora na kuverti. I u drugim sredozemnim narodima isto tako opažamo izmjenjivanje osnove koja je u *tambur* i značenja našega *tambuć*. U talijanskome su to *tamburata* i *tamburetto* kojima odgovara franc. *tambouret* (Jal 1118), a L.

Palaskas u svom Γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τῶν ναυτικῶν ὄρων, kako se navodi u Kahane-Tietze *Lingua Franca in the Levant* § 639, bilježi za ταμπούκι ekvivalente »capot, dôme, tambour«. Za više pojedinosti v. Wartburgov FEW 19, 174-178 i *Dizionario di marina* Talijanske akademije 1032.

7) Kako nam potvrđuju Jure i Pere Dulčić (*Hrv.dijal.zbornik* 7, 715), **venat**, gen. *venta* je u Brusju “konopčić kojim je privezana *svičôlnica* uz *aštu* na svičarici”, dok u Poljicima množina **venti** ima nešto šire značenje, ali uvijek “konop”: *Dva konopa, što su privezana sa strane, zovu se venti, a imaju boceje i koridure za nategnit* (F. Ivanišević, *Poljica* 292). Riječ je s ovim značenjem preuzeta iz ven. *vento* “konop, uže” (*Dizionario di marina* 1182). Kao i drugdje po Sredozemlju, nastavljači lat. VENTUS “vjetar” REW 9212 pojavljuju se sa značenjem “konop, uže”. Tako u velikom tal. rječniku N. Tommasea (*Tommaseo-Bellini* 6, 451c s.v. 9 *vento*) čitamo: »Tenda spiegata all’aria per riparo del sole e fermata con quattro v e n t i « i »...alcune funi che chiamano venti«. Slično je s katal. *vents* i španj. *viento*: »Cada uno de los cabos con que se suspende...« i »el cabo que se da á los pescantes con que se suspende un bote al costado« (T. O’Scanlan, *Diccionario Marítimo Español*, Madrid, 1974, 556). Kahaneovi i Tietze u *Lingua Franca in the Levant* § 707 navode čak i novogrčko kalkiranje na Peloponezu gdje ἀέρας “vjetar” znači i “rope by which the animal used on the threshing floor is tied to the central post”, dok kod Jala (364) čitamo da n.grč. βέντα označava “sartije”. Naravno, mnogo su brojnije hrv. posuđenice u kojima se vrijednost “vjetar” javlja kao oznaka meteorološke pojave. Tako smo ven. (tal.) *ventame* “quella parte della vela latina, che non e bordata ed è più agitata dal vento” (Boerio 785) preuzeli u Brusju kao *ventôm m* “zadnji dio jedra *ča hlāmo na vitru*” (Dulčići 715). To je u Korčuli *ventām m*, dok u Komiži *ventôm* ima obje vrijednosti: 1° “konop kojim je povezana gornja i donja lantina na krmenom rubu jedra”: *Po karmi jidra gurnjo i dulnjo maca bila je vezona konopen koji se zvol ventom* i 2° “raspon između gornje i donje lantine na krmenom rubu jedra” (ČR 11, 1983, 87). U Veneciji je došlo do naslanjanja na *ventre* (< VENTER “trbuh”) pa u tom dijalektu nalazimo *ventrame* “le corde che robustano i lati verticali della vela” (A.P.Ninni *u nav. dj.* 3, 252). Sudeći po vokalizmu, poljičko je *vintim m* (*jidro po krmi zove se vintim od krme*, Ivanišević, *Poljica* 293) ili ikaviziranje (kao u *vintula* “mahalnica”) ili je posuđeno ranije, a srednjovjek. VENTAMUS čitamo već u Ljubićevim *Listinama* V 266/22 za a. 1334-1335 s vrijednošću “velis navalis pars” (*Lexicon latinitatis...* 1244). Promjenu sufiksa -AMEN → -ALIS nalazimo na Vrgadi: *vent^o ā, -r^o alā m* “gornji dio trokutnog jedra” (B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade* 230), a to isto i u

Kukljici: *Tri su glavna kuta idra: poža, orce i ventâ* (T. Maričić Kukljičanin, *Rječnik govora mjesta Kukljica* 330).

8) U PRj 504 Radovan Vidović donosi (kao i inače bez oznake naglasaka) korčulanski brodograditeljski termin **zimbil** “priručna pletena košarica za držanje alata” koji je zabilježio V. Ivančević (*Anali HIJAZU Dubrovnik* 8-9, 1962, 641). Međutim, etimologija navedena u PRj nije ispravna jer se predlaže izvođenje iz tal. *zimbello*, a ta riječ u tal. znači isključivo pticu kojom se vabe druge ptice (za postanje tog ornitonima v. *čimblica* u V. Vinja, JEtI I, 110). Naprotiv, ovdje je riječ o jednom od onih elemenata što smo ih preuzeli iz južnotalijanskih dijalekata. U kalabrijskom nalazimo *zimbili*, *zimbila* “bisaccia di stuoia che posta sugli asini serve per trasportare ortaggi, spazzatura o letame” (G. Rohlfs *Nuovo dizionario dialettale della Calabria*, 808), u Lukaniji je to *zummilë*, a na Siciliji *zimmili* uvijek sa značenjem “bisacce del basto per il trasporto”, “cestone a doppia tasca”, “gabbia di giunchi in cui si mettono le olive infrante”. Riječ je preuzeta iz arapskoga *zimbil* “vrsta košare” (G.B. Pellegrini, *Gli arabismi nelle lingue neolatine*, Brescia 1972; M. Cortelazzo – C. Marcato, *I dialetti italiani. Dizionario etimologico*, Torino, 1998, str. 476). Posuđivanje iz južne Italije u Korčuli nije nimalo rijetko.

9) “Pocinčani prsten na kutu jedra” naziva se na našoj strani Jadrana **radānča** f. *Pomorska enciklopedija* (s.v.) radanču prve, druge ili treće ruke tercarola definira kao “kratna omča prvog, drugog ili trećeg krata”. Varijante nisu brojne: u Trogiru **radānca** “pojačanje u kutu jedra”, “srce za upletanje kraja konopa, prstenasta ili srcasta oblika” (Geić-Slade 221); **radōnca** Komiža “prsten na sakuli jedra, za njega se vezuje konop kojim se jedro nateže” (ČR 11, 1983, 162 i *Hrv. dij. zbornik* 4, 310). Termin smo preuzeli iz mlet. *radanchia* “anello di ferro che s’adatta nelle rilinghe delle vele quadre” (Boerio 549). Talijanski pozna i varijante: *redanchia*, genov. *ridancia*, korz. *ridanciola*. Što se tiče etimologije, moramo otkloniti Skokovo povezivanje s *rotare* (»Od tal. denominala *rotare* bit će *radānča*, Račišće, kolut kroz koji se provlači konop’ < poimeničen part. prez. na *-ia rotantia*«). Kako u slučaju *radanče* nema nikakova rotiranja, moramo se okrenuti nekom drugom izvoru, a taj ćemo naći u pretežitosti sema “rub” jer se *radanče* nalaze na rubovima ili na kutovima jedra. To nas vodi prema germanskom izvoru RANĀ “Rand” (REW 7042) iz kojega potječu brojne romanske riječi kao tal. *randa* “rub”, st. franc. *rande* “kraj” te možda i španj. *randar* “ukrasiti rubove” (Corominas-Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, 4, 771). U uvjerenju da raspravljane likove moramo svesti pod jedno *RANDACEU s ispremještanjem nazala, učvršćuje nas postojanje mlet. varijante *randacia* koju nalazimo opet kod Boerija

s.v. *terzariòl*: *rechiela del terzariol* »maniglie di corda fatte nella rilinge (*grativo*) per formarvi una manovra. In alcune è inserita una *r a n d a c i a*« (str. 745). Dok se to za naše likove ne može reći, za novogrč. ροδάντσα može se dopustiti paretimološko djelovanje oblika ρόδα “kolo”. Kao i mi, i turski je preuzeo ven. oblik: *radansa* “an iron thimble or cringle for a rope”. Usp. i *Dizionario di marina* 714, M. Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino* 506 i V. Vinja, *Studia romanica et anglica zagradiensia* 37, 1974, 178.

10) U Malom Lošinj, i mjestimice na sjev. Jadranu, posebna se vrsta velike mreže naziva *sakalêva* *f*, dok se za istu mrežu u Nerezinama kaže *sakolêva*. Izraz je relativno čest po čitavu Sredozemlju i potvrđen je od 12. stoljeća, ali sa značenjem “vrsta jedra”: bizantski σαγολέβα / σακκολήβα i novogrč. σακολαίβα / τσακολαίφι “jedrenina”, turski *cekeleve* / *sakolava*, tal. *saccolava*, franc. *sacoleve*, arapski *šaq̄lāwa* itd. Kao etimologija se uzima grč. (12. stoljeće) σαγολαίφεα “jedra”, što je složenica od σάγος “kabanica, plašt” i starijeg λαῖφος “jedro” (usp. Ν.Π. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολογικὸ λειξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη, 1983³, str. 314 i Liddell-Scott 1580). Sve se to izvrsno fonetski podudara s našim (< mlet.) likom, ali poteškoću pričinja značenje jer grčki etimon naglašava sastavnicu “jedro”, a kod nas, kao i na ostalom Mediteranu, riječ je o mreži. Kako je u pitanju velika mreža koja se spušta uokrug, zadržavajući ribu sakupljenu pod snažnim svjetlom, kojoj se zatim na dnu stežu metalni prstenovi tako da tvore vreću, tj. *sāk* (< ven. *saco*), izvjesno je da je uz mlet. glagol *levar* “podignuti” došlo do paretimološke tvorbe sadržaja “vreća koja se podiže”. To pak znači da je grčka riječ poslužila samo kao goli označitelj (*signifiant*) koji je ispunjen novim sadržajem (*signifié*). Do toga je moglo doći tim lakše što su i jedro i mreža pojmovi iz iste semantičke sfere i jednako se spuštaju i dižu. Međutim, mi na našem dijelu Jadrana imamo dragocjenu potvrdu sačuvanosti starijeg grčkog sadržaja. Tu usamljenu potvrdu donosi nam pouzdani Blaž Jurišić koji za Vrgadu (*Rječnik... Vrgade*, 185) navodi da se ondje *sakalêva* i deminutivno *sakalêvica* kaže za »*idro slično trevi*«, tj. “oglavno jedro” ili jedro na bracerama bez donjeg penuna što je preuzeto iz mlet. *vela a sacoleva* (Boerio 783, s.v. *vela*). Kad je *sakalêvu* “jedro” istisnuo venecijanizam *treva* (postanje v. kod Skoka 3, 498), “praznu kućicu” *sakaleva* ispunio je novi, opet ribarski i pomorski referent “mreža u obliku vreće koja se podiže”. Usp. u Rovinju *sacalîva* (A. e G. Pellizzer, *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria*, 797), a u Chioggi *sacalieva* (Naccari-Boscolo, *Vocabolario del dialetto chioggiotto*, 449). V. još J. Kramer, *Atti del XIV Convegno CSDI*, Pisa 1986, 168 i *Dizionario di marina* 806.

11) I, najzad, zaustavit ćemo se na Vetranovićevu *hapaxu penis m.* Riječ bi morala označavati “radnika koji pomaže pri ukrcaju i slaganju tereta”, ono čemu bi odgovarao mlet. *stivador*. Značenje smo pretpostavili iz Vetranovićeva konteksta i moguće etimologije. Akcenat bi morao biti na posljednjem slogu (*penís ?*). Taj se lik javlja u kontekstu: »Još nie moć imat penisa, moj bože, da trudnu š t i v a t i plavcu mi pomože« (*Stari pisci hrvatski* 3, 169). Bilo da se prihvati čitanje *peniza*, kako dopuštaju V. Jagić i I.A. Kaznačić u *Dodatcima i ispravkama* za 3. knjigu *Starih pisaca* (str. 479) ili *penisa*, kako je u tekstu, očito je da je zbog glagola *štivati*, riječ o značenju koje je u ven. *stivador*, a to je mlet. sinonim za *penese* (Boerio 489). Za Maretića (ARJ 9, 772) je »riječ tamna značenja i postanja« koju ni Skok ne donosi, a pozivanje na *penis* u *Kazalima* za ERHSJ (4, 281) je omaška jer je ondje *penis* latinska, a ne hrvatska riječ. Spomenuti priređivači s pravom ukazuju da je posrijedi »tal. riječ *pennese* ili *ponneso* “Untersteuermann”, a do istog zaključka dolazi i J. Hyrkkänen u *Der lexikalische Einfluss des Italienischen auf das Kroatische des 16. Jahrhunderts*, Helsinki, 1973, § 919. Koje je postanje mletačke riječi? G. Alessio tumači *pennese* kao arhaičnu riječ koja se pojavljuje kod Francesca da Barberina i kasnije kod Ariosta s vrijednošću »marinaio di prua; nostromo; guardiano della stiva e custode, distributore della vettovaglia«. U srednovjekovnoj latinštini potvrđena je u formi PENNENSIS “qui exercet officium noclerii seu nautae cum dormit aut vacat; et iste nocte calamitam custodit” (Du Cange 6, 257), a javlja se jednom i na našoj obali kod zadarskih notara a. 1453: »Angnolus Pegorela de Trano penessius nauis Nardi prefati« (*Lexicon latinitatis...*, 830). Poznat je i zastarjeli španj. lik *penés* “oficio que habia en los navíos de comercio, y cuyas funciones eran las de estivarlos... El que los ejercía... era responsable de cualquier mal ó daño que resultase por la mala estiva” (T. O’Scanlan *nav.dj.* 411). V. i *Dizionario de marina* 607.

Bibliografija i kratice

Ne navode se djela i članci koji su u cijelosti navedeni u tekstu

ARJ	<i>Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije</i> I-XXIII, Zagreb, 1880.-1976.
Boerio	Giuseppe Boerio, <i>Dizionario del dialetto veneziano</i> , Venezia 1867 ³ .
Božanić	J. Božanić, <i>Komiške facende</i> , Split, 1992.

- Corominas Joan Corominas, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico (con la colaboración de José A. Pascual)*, I – V, Madrid, 1991.
- ČR Čakavska rič, Split.
- DEI C. Battisti & G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, I-V.
- ERHSJ v. Skok
- FEW Walther von Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*, I-XXI (26 vol), Tübingen, 1948. – Basel, 1965.
- Filipi G. Filipi, *Betinska brodogradnja*, Šibenik, 1997.
- Geić-Slade D. Geić-M. Slade Šilović, *Rječnik trogirskog čakavskog govora*, Trogir, 1994.
- Jal Augustin Jal, *Glossaire nautique*, Paris, 1848.
- JEti Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije I*, A-H, Zagreb, 1998.
- Liddell-Scott G. Liddell-R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1968.
- LVJ Andro Roki, *Libar vjškiga jazika*, Toronto, 1997.
- Nouveau Jal *Nouveau Glossaire Nautique d'A. Jal. Révision de l'édition publiée en 1848.*, Paris-La Haye 1970 i d. (9 vol.)
- Poljica F. Ivanišević, *Poljica* (reprint iz ZNŽO), Split, 1987.
- PRj Radovan Vidović, *Pomorski rječnik*, Split, 1984.
- REW W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1930³.
- Skok Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV, Zagreb, 1971.-1974.
- Term P. Skok, *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu* (unutarnji naslov), Split, 1933.

Terminologie maritime et nautique croate – observations étymologiques

R é s u m é

Dédiant ces lignes à la mémoire de son ancien ami, fondateur du premier *Glossaire nautique* croate, l'auteur cherche à résoudre l'étymologie de quelques termes nautiques et maritimes attestés dans les parlars de l'Adriatique orientale. On analyse les termes suivants: 1) *tüga* "habitable sur la poupe du navire", 2) *primà* "la place du dernier rameur", 3) *stël* "élégance de la ligne d'un bateau", 4) *radòs* "façon de navigation à la voile", 5) *ràgenta* "ficelle de l'épervier (filet à lancer pour la capture des muges)", 6) *tambüč* "abri du timonier", 7) *venat* "cordage, funin", 8) *zimbīl* "coffret pour l'outillage du chantier", 9) *ràdanča* "cosse, anneau métallique de la voile", 10) *sakalêva* "espece de seine", 11) *penīs* "ouvrier qui charge des marchandises".

Etymological notes to some of our maritime terminology

S u m m a r y

As a sign of respect and gratefulness to the author of our first Maritime Dictionary, this supplement suggests an etymology for a few unsolved maritime terms used along our coastline from Istria to the south of Dalmatia. The following terms are analysed: 1.) *tuga* (a room or flat on vessel deck), 2.) *prima* (place for rower in a half-decked one-masted fishing boat), 3.) *stel* (elegant line of a vessel), 4.) *rados*, 5.) *ragenta* (net string), 6.) *tambuč* (aperture on deck), 7.) *venat* (rope), 8.) *zimbil* (knitted basket for tools), 9.) *radanča* (zinc-coated ring on sail corner), 10.) *sakaleva* (a kind of large net), 11.) *penis* (a worker who helps at loading and sorting cargo).